

NASTAVNE AKTIVNOSTI KAO PODRŠKA DAROVITIM UČENICIMA

Apstrakt: Savremena nastava teži da u sve većoj mjeri bude okrenuta učenicima i podstiče njihov svekoliki razvoj. U skladu sa tim, uvođenje inkluzije u školama, proklamuje nastavu koja se organizuje uvažavajući iskustvo, predznanje, sposobnosti, mogućnosti i interesovanje učenika. Ipak, brojna istraživanja pokazuju, a praksa nedvosmisleno dokazuje, da se inkluzija više shvatila kao podrška učenicima sa specifičnim teškoćama i problemima, a manje kao potpora darovitim učenicima.

Ovaj rad je pokušaj da se ukaže na značaj pripremanja nastavnika za rad sa darovitim učenicima. Naime, nastavnik, u prvom redu treba da posjeduje dovoljno osjetljivosti da prepozna i razumije darovite učenike, a zatim da osmišljava dodatne aktivnosti, zanimljive zadatke i stimulative, kreativne aktivnosti kojima bi se u nastavi podržavala, razvijala i usmjeravala njihova darovitost. Shodno tome, inoviranjem nastavnog procesa, primjenom raznovrsnih nastavnih pristupa i modela, metoda, oblika rada i aktivnosti, nadareni učenici ne bi gubili motivaciju za rad, izostao bi manjak zainteresovanosti za izučavanjem različitih sadržaja, podsticala bi se njihova intelektualna radoznalost i stvaralački potencijal. Primjenom problemske, projektne, istraživačke, razvojne, integrisane i stvaralačke nastave, kreiranjem diferenciranih i individualizovanih zadataka, na pravi način bi se pružala podrška darovitim učenicima. Na taj način, daroviti učenici bi imali priliku da iskažu svoje specifične sposobnosti, inteligenciju, kreativnost, maštovitost, kritičko promišljanje, moć rasuđivanja i logičkog zaključivanja. Sve ovo zahtijeva donošenje posebnih programa za rad sa darovitim učenicima, koji bi bili obogaćeni, različite težine i složenosti, napredni, ali u izvjesnom smislu fleksibilni, kako bi se uskladili sa različitim interesovanjima učenika.

U tom smislu, dodatna obuka i permanentno usavršavanje nastavnika je neophodno, a njihov nepresušni entuzijazam presudan, u procesu otkrivanja, njegovanja i stimulaciji darovitih učenika.

Ključne riječi: nastavnik, vrste nastave, nastavne aktivnosti, daroviti učenici.

Uvod

Darovita djeca predstavljaju najdragocijeniji resurs svakog mislećeg društva koje odgovorno trasira puteve vlastitog razvoja u budućnosti. Stoga se nadarenoj djeci u školi mora posvećivati posebna vaspitno-obrazovna pažnja. Ova problematika je relativno dobro riješena našom aktuelnom zakonodavnom regulativom. Međutim, problem je što kod nas postoji ozbiljna dihotomija između deklarativnog i stvarnog. Pitanje je koliko škole i nastavnici, u postojećim uslovima, mogu pravovremeno otkrivati, identifikovati, efikasno podsticati razvoj i afirmaciju darovitih učenika.

U postojećoj školskoj praksi, daroviti učenici su u razrednoj nastavi uglavnom prepušteni učiteljima, njihovoj senzibilnosti, entuzijazmu i profesionalnoj

---

¹ biljana65@t-com.me

snalažljivosti. Očekuje se od njih da pravilno otkriju i identifikuju darovite učenike, a zatim da kreiraju efikasne nastavne aktivnosti i pedagoške situacije kako bi podržali razvoj njihovog prirodnog potencijala. Naime, učenici nižih razreda nemaju mogućnost biranja izbornih predmeta, lišeni su fakultativne nastave, tako da su učitelji zbog toga u delikatnijoj situaciji od svojih kolega iz predmetne nastave. Zakonom o osnovnoj školi Crne Gore, propisano je da se za učenike prvog ciklusa (od prvog do trećeg razreda osnovne škole) mora organizovati, pored redovne i dodatna nastava. Ova druga nastava, međutim, najčešće predstavlja produžetak uobičajenog rada, započetog u redovnoj nastavi. U takvoj nastavi uglavnom se povećava obim i dubina izučavanih sadržaja, a ređe se organizuje samo za darovite, gdje bi oni birali nastavne sadržaje, načine i metode vlastitog rada.

U školi se zapravo očekuje od učitelja da kvalitetno organizuje redovnu i dodatnu nastavu za nadarene učenike, što podrazumijeva pripremu posebnih nastavnih zadataka i aktivnosti s ciljem da se što efikasnije podstiče njihov sveukupni razvoj. S tim u vezi, dodatne aktivnosti ne bi trebalo da budu po svaku cijenu fokusirane na povećanje obima znanja nadarenih. Umjesto toga, trebalo bi insistirati da nadareni učenici samostalnim radom i angažovanjem rešavaju postavljena pitanja i zadatke, u kojima će pokazati vlastitu kreativnost i maštovitost, te sposobnosti za kritičko promišljanje i pravilno shvatanje izučavane tematike. Tom prilikom bi morali da imaju slobodu izbora između više ponuđenih zadataka, uključujući i pravo izbora načina učenja i prezentovanja dobijenih rezultata.

Koliko će daroviti učenici imati mogućnosti za samostalan i kreativan rad, ponajviše zavisi od stručne i didaktičko-metodičke kompetentnosti učitelja. Uz to, ne treba zanemariti opšte i posebne uslove u kojima on ostvaruje svoju primarnu vaspitno-obrazovnu misiju. Profesionalna kompetentnost učitelja, ogleda se prvenstveno u njegovim sposobnostima da svrsishodnom kombinacijom znanja, vještina i sposobnosti, režira takve nastavne situacije i uslove, koji će dodatno motivisati darovite učenike na istrajni rad, istraživanje i postizanje vanserijskog školskog postignuća. Nesporno je da kvalitetan rad s nadarenim učenicima zahtijeva učiteljevo dodatno angažovanje, posebno pripremanje za izuzetno zahtjevnu i odgovornu nastavu, u kojoj se njegov zavidan profesionalni entuzijazam jednostavno podrazumijeva. Od njega se očekuje da kreira i podržava podsticajni nastavni ambijent, kako bi nadareni učenici imali optimalne uslove za razvoj svog sveukupnog prirodnog potencijala. U tom smislu je njegova profesionalna vaspitno-obrazovna uloga nezamjenljiva.

Identifikovanje darovitih učenika u odjeljenju

Darovitost je moguće shvatati i definisati prema različitim kriterijumima. Tom prilikom najčešće se apostrofira „intelekt, kreativnost i interakcija visoko razvijenih sposobnosti” (Adžić, 2011: 172), kao unutrašnjih obilježja, dok kao relevantne spoljašnje znakove uzimamo „znatiželju, maštu, inteligenciju” (Adžić, 2011: 172), te kreativnost, sposobnost i spremnost za kritičko razmišljanje. Ovom kompleksnom problematikom bavili su se brojni istraživači i kompetentni naučnici. Prepoznavanje darovitih učenika je prvi, ali i te kako bitan proces (Mijanović, 2018:

272) koji usmjerava nastavne aktivnosti posvećene darovitim učenicima. Prve znakove darovitosti trebalo bi da uoči i prati porodica. Roditelji imaju mogućnost da kod takve djece najprije uoče posebnost reagovanja u određenim situacijama, specifična interesovanja, iznalaženje neobičnih rešenja i da o svojim zapažanjima informišu vaspitače.

Bez obzira na nedopustvo lošu saradnju predškolskih ustanova i škola, ipak izuzetno darovito dijete u školi ne može ostati dugo nezapaženo. Ono će prije ili kasnije skrenuti pažnju učitelju na sebe, uprkos prevelikom broju učenika u odjeljenjima, preobimnom i zahtjevnom programskom sadržaju i strogo determinisanom rasporedu organizacije nastave. „Najpouzdaniji metod identifikacije darovitih predstavlja posmatranje dece, praćenje njihovog ponašanja u različitim aktivnostima i igrama, a zatim podsticanje u različitim oblastima” (Đorđević i Maksić, 2005: 127). Nastava razrednog tipa, učitelju pruža šire mogućnosti dugotrajnog posmatranja, provjeravanja i upoređivanja darovitog sa drugim učenicima. On je u prilici da kontinuirano prati ponašanje i reakcije darovitog u raznovrsnim nastavnim i vannastavnim situacijama, odnosno aktivnostima. Pokazalo se da daroviti učenici u iznenadnim, delikatnim i kritičnim situacijama brže, snalažljivije i sasvim drugačije reaguju od svojih vršnjaka. Oni su prije svega veoma nezavisni i odlikuje ih visoka individualnost (Bodiroža i sar., 2013: 116). Ističu se svojim komentarima, koji mogu biti obojeni humorom ili blagom ironijom, neobičnim rešenjima nastavnih problema, ali i imaginarnim likovnim prikazima, maštovitim opisima, pričom o nevjerovatnim doživljajima i događajima koje su doživjeli, predviđanjima razvijanja neke situacije, drugačijim sagledavanjem stvarnog okruženja, a često i problemima u međusobnim odnosima članova grupe, odjeljenja i sl.

Osim toga, daroviti učenici pokazuju izuzetno interesovanje za neke nastavne oblasti, manje zanimljive uče, ali bez strasti i sazajne znatiželje. Lako pamte i najčešće, iako djeluju nezainteresovano, zapamte pojedinosti i zanimljivosti u vezi sa izučavanim sadržajem. Oni su radoznali (Bodiroža i sar., 2013: 116), pronalaze nove činjenice, iznose podatke do kojih su došli i pokazuju želju da naučeno interpretiraju na svoj neobičajeni način. Daroviti učenici postavljaju neočekivana pitanja, koja ne samo da zbunjuju njihove drugare, već i nastavnike. Njihova energija je neiscrpna, a mašta nepresušna. Često mogu biti kontradiktorni i pokazivati izvjesnu turbulentnost u sferama interesovanja, ali i tvrdokornu istrajnost u odbrani vlastitih mišljenja, ideja i stavova. Nerijetko, mogu bit pričljivi, pokazivati želju da budu u centru pažnje, zabavni i katkada neprilagođeni, naročito ako nastavnik insistira na strogoj disciplini i šablonizovanoj organizaciji nastave. Spremni su na otpor ako se od njih zahtijeva bespogovorna poslušnost, ako im se uskraćuje sloboda izražavanja misli i ideja, ne ustežući se da oponiraju nastavniku i svojim drugovima u odjeljenju. Svoju hrabrost pokazuju suprotstavljanjem većini, pa i nastavniku, ukoliko smatraju da su u pravu.

Kako navodi Adžić (2011), darovita djeca kognitivnim razvojem premašuju drugu djecu iste hronološke dobi, stoga teško pronalaze prijatelje među vršnjacima. Nadalje, ističe on, darovito dijete koje nastavu sluša prema redovnom školskom programu vrlo brzo usvaja gradivo, koje mu djeluje u najmanju ruku dosadno, zbog

čega postaje hiperaktivno, ometa tok nastave i skreće pažnju na sebe. Time zapravo pokazuje da želi saradivati, ali na sebi svojstven način. Po mišljenju prethodno navedenog autora, najlakši način da se ublaži raskorak između individualnih potreba pojedinca i školskog programa je uvođenje dodatne literature za darovite učenike (Adžić, 2011: 174). Međutim, darovitost učenika ne smije se procjenjivati isključivo ili u najvećoj mjeri, posmatrajući školsko postignuće u okviru redovne nastave. U tom slučaju, daroviti učenici će biti obeshrabreni, nemotivisani i nezainteresovani. Imajući sve to u vidu, Đorđević i Maksić predlažu da se poučavanje i učenje za darovitu djecu organizuje u prirodnom školskom ambijentu, u kome bi se najefikasnije podsticala, razvijala i podržavala njihova darovitost i kreativnost, ali uz cjelishodnu upotrebu raznovrsnih didaktičkih i drugih materijala (Đorđević i Maksić, 2005: 127). Shodno navedenom, čini se da je za pouzdaniju identifikaciju nadarenih pojedinaca najpre poručljivije koristiti različite kriterijume, znakove i indikatore. Ovakav pristup implicira korišćenje podataka, zapažanja i informacija iz više izvora, kao što su: razni tipovi testova, školske ocjene, zapažanja učitelja, savjetnika, roditelja, i vršnjaka u dužem vremenskom period (Coleman, 2003²).

Uloga nastavnika u podsticanju darovitosti učenika

Nastavnik je veoma bitan faktor u procesu poučavanja, učenja i razvoja učenika. U tradicionalnoj školi, nastavnik je bio osnovni izvor znanja, sa zadatkom da učenicima što vjerodostojnije prenese veliki broj stručnih informacija, činjenica, definicija i generalizacija. S reformisanjem škole i njene nastave, proširuje se, mijenja i usložnjava uloga nastavnika. On sve više simbolizuje model koji će učenici slijediti, odnosno oponašati. Zbog toga se od nastavnika sve više očekuje da bude prijatelj i savjetnik djeci, da shvati njihove teškoće, potrebe, interesovanja i sklonosti. On treba da bude osoba koja organizuje vaspitno-obrazovni rad kroz partnerstvo, saradnju, uzajamno poštovanje i razumijevanje svojih vaspitanika. Ovo tim prije, ako imamo u vidu vrijeme u kom živimo i koje zahtijeva sve veću demokratizaciju društva, škole i nastave. To podrazumijeva promjenu uloge nastavnika i učenika u vaspitno-obrazovnom procesu.

Od nastavnika ponajviše zavisi u kojoj će mjeri učenik biti istinski subjekt i aktivni kreator vlastitog učenja i razvoja. Zato se, između ostalog, od nastavnika zahtijeva i:

„(a) fokusiranje na usklađivanje vještine učenja, (b) korišćenje interdisciplinarnog nastavnog plana i programa na osnovu tematskih studija, (c) vođenje portfolia studenata (učenika, *primj. autora*), (d) provođenje unakrsnog ocjenjivanja, grupiranje, (f) primjena alternativnih obrazaca rasporeda, i (g) možda i najvažniji faktor jeste, stvaranje izazovnijih i zahtjevnijih prilika u kojima će studenti (učenici, *prim. autora*) i nastavnici, svoje tradicionalne uloge, onih koji su poučavani i onih koji predaju, svrsishodno i produktivno zamijeniti, tako da poučavani, učenje lekcija zamijene sa praktičnim istraživačkim učenjem iz prve ruke,

---

² V. <<https://www.ericdigests.org/2004-2/gifted.html>>.

kao i primjenom znanja i vještina pri rešavanju složenih problema” (Rennzulli, 2005: 81).

To zapravo znači da uspješne nastave nema bez uspješnog nastavnika koji treba da posjeduje zavidne ljudske i stručne osobine, naglašenu humanost i opštu kulturu, te solidno opšte, stručno i pedagoško obrazovanje. On mora da poznaje i uvažava zakonitosti nastavnog procesa, zakonitosti procesa učenja i zakonitosti psihofizičkog razvoja učenika. Nastavnik je „planer i organizator vaspitno-obrazovnog rada u nastavi, zasnovanog na naučnim dostignućima svoje profesije, potrebama društva i potrebama ličnosti učenika. Planski i organizovano ostvaruje vaspitno-obrazovne ciljeve i zadatke društva, pomaže učeniku da što bolje usvaja određena teorijska i praktična znanja, da formira pogled na život i svet i da se, u skladu sa svojim mogućnostima, razvija kao individualno i društveno biće” (Laketa, 2006: 128).

Prema tome, stil, kvalitet i kompetentnost nastavnika, bili su i biće, najvažnije osobine u procesu obrazovanja i vaspitanja djece i mladih, pa tako i darovitih učenika. Bez obzira na kvalitet nekog obrazovnog programa, on ne predstavlja nikakvu garanciju za postizanje očekivanog učeničkog postignuća, ukoliko ga ne realizuje kompetentan nastavnik savremenog tipa (Đorđević i Đorđević, 1988: 63). Osim toga, učenici bez obzira na stepen nadarenosti i kvalitet svog ranog stečenog iskustva, neće bez stručne i kompetentne nastavnikove podrške, uspjeti da taj potencijal transformišu u aktivne stvaralačke i visoko produktivne sposobnosti. Izvjesno je da se u savremenoj školi „od nastavnika kao najodgovornijeg organizatora vaspitno-obrazovnog procesa očekuje da režira i stvara optimalne uslove koji će kod učenika stalno podsticati složene misaone procese, zasnovane na informacijama, primljenih posredstvom raznovrsnih saznavnih receptora, te logičko uviđanje i razumijevanje problema koji su predmet njihovog interesovanja. Tako se učenici polako i sistematično usmjeravaju na pronalaženje i korištenje svog originalnog modela mišljenja i učenja” (Mijanović, 2002: 262), što je od krucijalne važnosti u radu sa darovitim učenicima. U vezi sa tim, uloge nastavnika postaju sve složenije, a neke od najznačajnijih su: planiranje, pripremanje, motivacija, kreiranje i modelovanje nastavnog procesa, informisanje, rukovođenje, dijagnostičiranje, vaspitno djelovanje, evaluacija, demokratizacija, timski rad i naučno-istraživačka funkcija (Mijanović, 2002: 262), koje posebno dolaze do izražaja u procesu planiranja, pripremanja, organizovanja i vrednovanja nastavnih aktivnosti posvećenih darovitim učenicima. U nastavi s darovitim učenicima, kreativnost i inventivnost nastavnika jednostavno se podrazumijevaju. One se ogledaju u sposobnosti i spremnosti nastavnika da unose inovacije u nastavu, uvođenjem novih metoda, oblika i pristupa, te upotrebom cjelishodnijih nastavnih medija i multimedija, u potrazi za efikasnijim putevima poučavanja, podsticanju motivacije, individualne aktivnosti i razvoja učenika, (Laketa, 2006: 140).

Prema tome, očigledno je da savremeni nastavnik, nije više samo predavač, već i planer, dijagnostičar, organizator, instruktor, voditelj, saradnik, evaluator, istraživač, kreator, inovator, itd. (Laketa, 2006: 140–147). U vezi s tim Đorđević apostrofiraju šest sljedećih osobina dobrog i uspješnog nastavnika: da je dobro informisan o svojim učenicima, osjetljiv na osjećanja učenika i svojih kolega, da

vjeruje kako učenici mogu da uče, da učenici rade najbolje što mogu, da primjenjuju brojne i različite nastavne metode i postupke. Uz sve to, kvalitetan nastavnik bi morao da posjeduje naglašenu osjetljivost za socijalne i emocionalne potrebe i probleme učenika, da budu iskreni, da žele da pomognu, kao i da sami imaju potrebu da dožive osjećanje o sebi i onom šta i kako rade (Đorđević, 2008: 846). Sve ovo ukazuje na jasan stav da se nastavnik savremenog tipa ne može više zadovoljavati samo sa stečenom stručnom kompetencijom, koje se iscrpljuje posjedovanjem solidnog znanja iz određenih područja, odnosno nastavne discipline. Uz to on mora imati adekvatne pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke i obrazovno-tehnološke kompetencije. Upravo mu ove kompetencije omogućavaju da lako shvati i uvažava različite probleme i potrebe učenika, da koristi funkcionalne komunikacione vještine, da razvije emocionalnu inteligenciju i sposobnosti empatije, permisivnosti, kao i prepoznavanje i razumijevanje razvojnih obilježja učenika, njegovih posebnih stilova i kulture učenja. Didaktičko-metodička kompetentnost omogućuje nastavniku da kreira optimalan ambijent u kome će se nastavni proces odvijati u skladu sa programiranim vaspitno-obrazovnim ishodima, uz maksimalno uvažavanje individualnih znanja, vještina, sposobnosti, sklonosti i interesovanja učenika, a darovitih posebno.

Nastavne aktivnosti i podrška darovitim učenicima

Ukoliko nastavnik želi da njegova nastava za darovite i druge učenike predstavlja zadovoljstvo, ona mora da bude saznajno i organizaciono izazovna. To mora biti nastava u kojoj ima mjesta za inovacije i savremene pristupe, ako pretenduje da se približi: „demokratskom idealu koji ispunjava čitav spektar individualnih razlika među studentskom populacijom (učenicima, *prim. autora*) i otvara vrata programiranju modela koji razvijaju potencijalne talente uz mnogo rizika za učenike koji su tradicionalno isključeni iz svega osim najosnovnijih tipova nastavnih iskustava” (Renzulli, 2005: 81). Samo inovativnom nastavom i primjenom savremenih nastavnih strategija moguće je obezbijediti nužne pretpostavke za efikasno podsticanje i pružanje podrške nadarenim učenicima. Oblici podrške, kao na primjer akceleracija, segregacija ili sažimanje programa, rijetko se ili gotovo nikad ne koriste u crnogorskom obrazovnom sistemu. Stoga, fleksibilan nastavni program, kao jedan od vidova podrške darovitim učenicima, trebalo bi da bude sadržajno bogatiji i sazajno izazovniji, kako bi darovite efikasnije podsticali na dodatne napore za kreativno usvajanje dragocjenih znanja, vještina i sticanje istraživačkih iskustava. U takvoj nastavi „darovite učenike treba ohrabrivati da postavljaju pitanja, smjelo iznose svoje ideje u grupi, a sve to, uslovljeno je fleksibilnim nastavnim programima” (Đorđević i Maksić, 2005: 110). Fleksibilno postavljeni nastavni programi nude darovitim učenicima, da u okviru svog posebnog interesovanja, određene tematske cjeline temeljitije i studioznije izučavaju. To podrazumijeva istovremeni zahtjev i potrebu da se za darovite definišu posebni, znatno složeniji obrazovno-vaspitni ishodi. Očekuje se, da produkti njihovog rada budu raznovrsniji, neobičniji, vanserijski, originalni, nastali kao potvrda, odnosno verifikacija njihovog nadprosječnog prirodnog potencijala.

Suprotno tradicionalno organizovanoj nastavi, savremena nastava ne nudi gotova rešenja, ne pruža učenicima samo mnoštvo teorijskih činjenica, definicija i drugih saznanja. U savremenoj nastavi učenik se podučava kako samostalno da stiče znanja, racionalnim mišljenjem, istraživanjem uz primjenu već stečenog znanja, vještina i iskustva. To implicira participaciju i slobodu učenika pri izboru tema, eksperimenata, modela, oblikovanju izvještaja i načina prezentovanja njegovih saznanja čitavom odjeljenju ili relativno homogenoj grupi. Ovakav rad neki nazivaju „aktivnom školom”, čiju suštinu predstavlja „škola koja je više centrirana, usmerena na dete, koje se tretira kao celovita ličnost, a ne samo kao učenik” (Ivić i sar., 1997: 11). Kako autori ističu, osnovne karakteristike aktivne „nove” škole su da „ne mora postojati celovit unapred fiksiran plan i program nego više neka vrsta orijentacionih planova i programa; polazi se od interesovanja dece i učenje se nadovezuje na ta interesovanja; svako učenje se povezuje sa ličnim životnim iskustvom deteta; motivacija za učenje je lična (unutrašnja); osnovna metoda nastave jeste proširivanje mogućnosti za sticanje ličnog iskustva, odnosno dominantne su aktivne metode – praktične, radne, manuelne aktivnosti, ekspresivne aktivnosti (kao što su crtanje ili literarni sastavi), laboratorijske vežbe, socijalne aktivnosti, terenski rad, posmatranje prirodnih pojava itd. (Ivić i sar., 1997: 11). U nastavi ovog tipa, daroviti učenici se neće dosađivati, rasipati vrijeme i gubiti volju za rad i želju za novim saznavnim izazovima. Naprotiv, ona je prikladna za podsticanje njihove intelektualne radoznalosti, akciona istraživanja i nova saznavna eksperimentisanja. Savremena nastava implicira racionalnu organizaciju i kombinaciju problemske, projektne, istraživačke, razvijajuće, integrisane i stvaralačke nastave, te rešavanje diferenciranih i individualizovanih zadataka, čime se obezbjeđuje efikasna podrška razvoju i afirmaciji darovitih učenika. Na taj način se darovitim nude šire mogućnosti da pokažu svoje nadprosječne kognitivne i druge potencijale, koji omogućuju njihovu kreativnost, maštovitost, kritičko promišljanje, odnosno moć i efekte individualnog rasuđivanja i logičkog zaključivanja.

Da bi se ostvario zahtjev i potreba za organizacijom nastave po mjeri učenika različitog kognitivnog, motivacionog, emocionalnog i drugog potencijala, škola mora da obezbijedi neophodne kadrovske, prostorne, didaktičke i obrazovno-tehnološke preduslove. Čini se, da u tom nizu, kompetentan i adekvatno motivisan nastavnik predstavlja uslov svih uslova. On u svom vaspitno-obrazovnom radu uvijek mora polaziti od objektivno datih razlika među učenicima svog odjeljenja, a posebno od potreba, interesa i razvojnih aspiracija nadarenih pojedinaca. Shodno tim razlikama, treba prilagođavati i diferencirati nastavne sadržaje, obrazovne ciljeve i zadatke, uključujući i nastavne ishode, odnosno individualna postignuća učenika. Tako diferenciranu nastavu, između ostalog, moguće je osmisлити i primjenom nastavnih listića, izborom zadataka na više nivoa težine, problemskim ili istraživačkim načinom učenja. Uz sve to je svrsishodno koristiti povoljnosti izborne, fakultativne, dopunske i dodatne nastave, te organizaciju slobodnih aktivnosti učenika, čije specifičnosti u ovom radu nećemo temeljitije razmatrati. To ne znači da neke nastavne modalitete i sisteme možemo ovom prilikom marginalizovati. Ovdje prvenstveno mislimo na individualni pristup i individualizovanu nastavu kao neizostavne preduslove u procesu obrazovanja i razvoja darovitih učenika. Štaviše,

individualizacija nastave predstavlja plansko i organizovano prilagođavanje sadržaja, načina, intenziteta učenja prema mogućnostima, interesovanjima i afinitetima pojedinca. Individualizovanim radom se postiže veća motivacija, razvija takmičarski duh, te stiče intelektualna kompetentnost i samostalnost, ali i organizovana nastavna podrška darovitim učenicima. Ovakav pristup, podrazumijeva dobro poznavanje ličnosti učenika i svih drugih njegovih sposobnosti od relevantnog značaja za postizanje željenih vaspitno-obrazovnih ishoda. Na osnovu tog sveukupnog saznanja, kreiraju se didaktičke situacije s prvenstvenim ciljem da se nadareni „poučavaju kako učiti, formiraju kod njih pozitivnu motivaciju za rad i oslobađaju potencijalne sposobnosti” (Đorđević, 2009: 676).

Međutim, svaki učenik, pa i nadareni je „posebna, neponovljiva individua, prepoznatljiv i nesporan entitet, ali on nije niti može biti ličnost koja se formira i potvrđuje mimo svog socijalnog okruženja. Njegova individualizacija ne smije da preraste u intelektualnu, duhovnu, emotivnu i moralnu izolaciju. Drugim riječima, u tom procesu je nužno pronaći mjeru između individualizacije i socijallizacije, koje se u kvalitetno organizovanom vaspitno-obrazovnom procesu uz adekvatnu primjenu savremene obrazovne tehnologije međusobno ne isključuju, već komplementarno dopunjuju” (Mijanović, 2002: 96). U individualizovanom procesu poučavanja i učenja, daroviti učenik ostaje dio grupe ili kolektiva, s tim da su obrazovni ciljevi i zadaci primjereni njegovim sazajno-razvojnim potrebama i mogućnostima. Oni su najčešće zahtjevniji u pogledu težine i obimnosti, ali su zato interesantniji i inspirativniji, za kreativne i darovite pojedince. Sve ovo ukazuje na zahtjev i potrebu da se za nadarene učenike blagovremeno pažljivo i stručno koncipiraju posebni obrazovni programi u kojima će se definisati dinamika realizacije svih planiranih nastavnih aktivnosti. Tom prilikom potrebno je obratiti pažnju na sljedeće pojedinosti: „raspoloživo predznanje i iskustvo, koje se utvrđuje na različit način (testovima, evidentnim listama i drugim instrumentima); radne navike koje se sagledavaju kontinuiranim praćenjem, ali i ispitivanjem primenom inventara navika, ček-listama; interesovanje i potrebe koje se otkrivaju namernim i situacionim praćenjem i evidentiranjem, kao i povremenim ispitivanjem skalama, evidencionim listama i testovima interesovanja; sposobnosti učenika gdje dolaze do izražaja opšte, specijalne i numeričke sposobnosti, brzina reagovanja i slično i na kraju okolnosti i uslovi u kojima učenici rade koji su važni kako u školi tako i i kod kuće” (Vilotijević, 1999: 216). Treba reći da svi ovi i neki drugi faktori, predstavljaju značajnu osnovu za izradu individualizovanog obrazovnog programa, prilagođenog subjektivnim i objektivnim mogućnostima i uslovima u kojima se daroviti učenik obrazuje. U praksi su poznati različiti oblici i modeli, čijom se primjenom manje-više efikasno sprovodi individualizovano poučavanje i učenje, na primjer: nastavni listići; zadaci na više nivoa težine; programirano učenje uz primjenu računara; organizovanje slobodnih i fakultativnih aktivnosti za učenike; račvanje (furkscija) nastave; dopunska i dodatna nastava; grupna nastava i sl.

Značajno je naglasiti da svaki prethodno apostrofirani modalitet, odnosno vrsta, ima izvjesne prednosti i nedostatke. Njihova neposredna primjena zahtijeva poznavanje procedura i pravila za pojedinačno korištenje. Ovdje svakako treba imati u vidu primjenu diferencirane nastave, kao u praksi provjerenog modela za efikasno

podsticanje rada i razvoja darovitih učenika. Pod diferencijacijom nastave se podrazumijeva klasifikovanje učenika po sličnim ili identičnim obilježjima kao što su sposobnosti, prethodna znanja, iskustva i interesovanje, tempo učenja, stavovi prema učenju i spremnost učenika za učenje (Vilotijević, 1999: 213). Diferencijaciju nastave predstavljaju raznovrsni oblici podjele rada u nastavi u svrhu efikasnijeg usklađivanja školovanja sa specifičnim fizičkim i psihičkim osobinama pojedinih učenika (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963: 155–156). Organizovano poučavanje i učenje uz primjenu odgovarajućih metoda, „omogućava postizanje dva sljedeća cilja, koja međusobom ne protivreče: usvajanje određenog fonda znanja i veština od strane svih učenika i podsticanje i razvijanje njihovih sklonosti, sposobnosti i interesovanja, jeste diferencirana nastava” (Đorđević i Trnavac, 2005: 142). U vezi s tim J. Đorđević kaže da diferencijacija označava niz društvenih, školskih, nastavnih i organizacionih mjera, pomoću kojih škola pokušava da odgovori na različite sposobnosti i interesovanja učenika, kao i na moguće zahtjeve društva, imajući u vidu stanovište ideje o jedinstvenoj školi (Đorđević, 1981: 122). T. Prodanović smatra da se diferencirana nastava organizuje tako što se stvaraju različiti uslovi i okolnosti za izvođenje nastave koji odgovaraju sposobnostima, prethodnom znanju, iskustvima i interesovanjima učenika. Ona predstavlja način kojim će učenici zadovoljiti te svoje potrebe, a u isto vrijeme stvara se nastavna atmosfera koja zahtjeve i principe individualizacije nastave, ističe u prvi plan (Prodanović i Ničković, 1988: 148). Suštinu diferencirane nastave predstavlja formiranje grupa u okviru odjeljenja, usvajanje ili utvrđivanje znanja učenika rješavanjem diferenciranih zadataka koji odgovaraju grupama po nekom obilježju, najčešće nivou znanja koje posjeduju, predznanja, iskustva, sposobnosti ili mogućnosti. Osnovne vrijednost individualizovane nastave M. Vilotijević, sagledava prvenstveno sa stanovišta efikasnije iskorišćenosti mentalnog kapaciteta učenika i obezbjeđivanja svakom pojedincu da u obrazovnom procesu napreduje prema svojim individualnim sposobnostima. To bi kako navodi on, bilo veoma korisno pojedincu, ali i društvu (Vilotijević, 1999: 213).

Pored individualizovane nastave za podsticanje razvoja darovitih učenika često se organizuje i diferencirana nastava. Diferencirati se mogu nastavni sadržaji, pitanja i zadaci, nastavne metode i pristupi, uključujući zahtjeve i očekivane vaspitno-obrazovne ishode. Prilikom organizovanja nastave ovog tipa nužno je pripremiti adekvatne diferencirane zadatke, radne naloge ili zahtjeve koje učenici samostalno ili u saradnji sa članovima grupe rešavaju, prezentuju drugima i dobijaju pravovremenu povratnu informaciju od nastavnika o kvalitetu i uspjehnosti izvršenih zadataka i drugih preuzetih obaveza. Ukoliko su zadaci diferencirani na više nivoa složenosti onda se unutar svake grupe zadataka mogu oni iznijansirati po nivoima. Ako se koriste zadacina tri nivoa složenosti nastavni čas ne smije da se svede na rad i rešavanje samo onih zadataka koji su za pojedince lako rešivi. Umjesto toga obaveza je učitelja da učenike podstakne na uspješno rešavanje i onih znatno težih i koplikovanih zadataka (Vilotijević, 1999: 223).

Samo nadležni i odgovorni učitelji, u saradnji sa svojim kolegama, na temelju pouzdanog uvida u znanja i sposobnosti učenika, mogu uspješno odabrati i planirati nastavne jedinice ili teme koje će se obrađivati na ovaj način. Na osnovu tih

saznanja planiraju se zadaci idiferencirani tako da su oni najjednostavniji namijenjeni učenicima skromnijeg znanja i sposobnosti, dok su nešto složeniji namijenjeni prosječnim učenicima, a oni najsloženiji zadaci najboljim, pa i darovitim učenicima, razumije se. Međutim, to ne znači da nastavnik, po svim navedenim nivoima, ne treba da planira zadatke razvojnog tipa, za sve kategorije učenika. Ovdje nije primarni cilj da učenici urade ono što znaju, već da na osnovu onog što znaju, stiču nova, znatno složenija znanja, istraživačke vještine i funkcionalnija iskustva. Razvoj, afirmacija i podrška nadarenim učenicima odvija se i u savremeno organizovanoj nastavi problemskog i kreativnog tipa. Efikasno rešavanje problemskih zadataka podrazumijeva korišćenje složenijih misaonih operacija: analize, sinteze, indukcije, dedukcije, komparacije, analogije, generalizacije itd., pri čemu dolaze do izražaja i kreativni potencijali darovitih učenika, njihova maštovitost, visprenost i snalažljivost. Međutim, problem nije isto što i zadatak. Zadatak je širi i implicira pojam (*zapamtiti, protumačiti, zaključiti, primjeniti*). Problem je izazov koji ima sledeće odlike: nešto nepoznato, različit broj mogućnosti za rešavanje, posebnu kompleksnost, mogućnost rešavanja stvaralačkim pristupom i iskustvom. Uspješnim rešavanjem problema nadareni i svaki drugi učenik produbljuje znanje i razvija mentalne sposobnosti (Vilotijević, 2000: 241).

Daroviti učenici pokazuju svoju nadarenost, dovitljivost, kreativnost i sposobnost kritičkog razmatranja, rešavajući specifične nastavne problemske situacije. One kod nadarenih i svih drugih učenika izazivaju određeno psihičko stanje, misaone napore jer „potreba da se riješi neka nepoznanica, konkretan zadatak na nov način, kod učenika izaziva intenzivno mišljenje” (Mijanović, 2002: 141). Rešavanje problema predstavlja najviši oblik učenja. Suštinu nastave putem rešavanja problema čine protivrečnosti između onoga što je poznato i onoga što je nepoznato – što zapravo treba otkriti njegovim rešenjem. Problemska nastava prožeta je zadacima u kojima dominiraju teškoće, prepreke, napetosti snažna želja da se on riješi. To ovu nastavu čini darovitim učenicima posebno zanimljivom, kreativnom, kod njih izaziva radoznalosti tenziju, omogućava brže osamostaljivanje, uči ih da produktivnije misle, tako da „pri rešavanju problema dolaze do izražaja znanje i umenje, iskustvo i inteligencija, a posebno stvaralačko mišljenje” (Nikolić, 1992: 278). Osim toga, problemska nastava traži potpuno angažovanje učenika, maksimalno aktiviranje svih njegovih snaga i sposobnosti, navodi ga da se samostalno služi knjigom, da koristi brojne izvore znanja, podstiče primjenu stečenih znanja u rešavanju pitanja i zadataka problemskog tipa. Nesporno je da problemsko poučavanje i učenje u nastavnoj praksi najefikasnije podstiče razvoj svekolikog saznanjog potencijala ne samo darovitih, već i svih drugih učenika.

U školskoj praksi se nerijetko koristi tzv. nastava usmjerena na učenika, s ciljem da pruži dodatnu i sadržajno bogatiju podršku darovitim učenicima, koja implicira organizaciju svrsishodne projektne, istraživačke i razvijajuće nastave. Kako navodi Matijević (2008) potrebno je da se umjesto predavačke ili predavačko-prikazivačke nastave, za ostvarivanje ciljeva, u nastavi usmjerenoj na učenika, primjenjuje projektna nastava, odnosno projektno učenje. U tom smislu, ističe on, učenike od samog početka školovanja treba navikavati da istražuju i stiču dragocjena saznanja iskustva učestvovanjem u različitim individualnim projektima,

„suradničkim projektima (učenje u paru, skupno učenje), razrednim projektima, školskim projektima” (Matijević, 2008: 190). Istraživačka nastava je tijesno povezana sa projektom nastavom. Naime, da bi nadareni učenici riješili, odgonetnuli, saznali, odnosno naučili više o nekom problemu ili pojavi, utvrdili istorijske činjenice ili naučne zakonitosti, to mogu učiniti istraživanjem. Podrazumijeva se da su prethodno savladali vještine služenja raznovrsnim izvorima (udžbenicima, enciklopedijama, rečnicima) da su osposobljeni da bezbjedno obilaze teren, posmatraju, gledaju specijalne TV emisije, posjećuju određene internet stranice i sl. Istražujući, oni uočavaju zanimljive, nepoznate podatke, prikupljaju ih i sveobuhvatno analiziraju, klasifikuju i izdvajaju po nekom kriterijumu, upoređuju sa drugim i o svom radu dobijaju dragocjene povratne informacije. U ovako organizovanoj nastavi, nadareni učenici stiču dragocjena iskustva i „osposobljavaju se za provođenje istraživanja” (Matijević, 2008: 195) koja će im biti od mnogostruke koristi tokom daljeg školovanja. Naime, primjenom istraživačke nastave, nadareni učenik stiče dragocjene kompetencije neophodne za korišćenje interdisciplinarnog i multidisciplinarnog pristupa, Na ovaj načinon upoznaje naučno-istraživačke metode i paradigme, razvija komunikativne vještine, unapređuje organizaciju vlastitog rada i učenja, jača sposobnosti logičkog, kritičkog i produktivnog mišljenja, odnosno zaključivanja, te shvata zakonitosti i prednosti timskog rada. Osim toga, aktivno učestvujući u realizaciji istraživačkih zadataka i akcionih projekata, nadareni učenici stiču digitalnu pismenost i kulturu, čime unapređuju efikasnost vlastitog poučavanja i učenja, kao fundamentalne pretpostavke uspješnog obrazovanja i razvoja svog vanserijskog prirodnog potencijala.

Zaključak

Poslije pravovremenog prepoznavanja i pravilne identifikacije darovitih učenika u odjeljenju, a shodno prethodno njihovim identifikovanim obrazovnim i razvojnim potrebama, neophodno je napraviti efikasan nastavni plan i program, čija će realizacija podsticati razvoj i afirmaciju sveukupnog potencijala pojedinca. Pored toga, nastavnik je odgovoran za kreiranje opšteg pozitivnog i stimulatívno-razvojnog vaspitno-obrazovnog ambijenta u učionici, ali i u svim drugim objektima namijenjenim za poučavanje i učenje. Riječ je o složenom, delikatnom i odgovornom profesionalnom zahtjevu i zadatku, koji podrazumjeva izuzetno angažovanje i zalaganje kompetentnog i adekvatno motivisanog nastavnika. Od njega se očekuje da pravovremeno planira, temeljito priprema i režira izučavanje raznovrsnih nastavnih sadržaja i aktivnosti, uz primjenu najprikladnijih didaktičko-metodičkih scenarijuma i savremene obrazovno-tehnološke aparature. U tako kreiranom i modelovanom vaspitno-obrazovnom ambijentu, daroviti učenici se mogu uspješno podsticati na kontinuirano istraživanje, eksperimentisanje, otkrivanje, analiziranje i kritičko prosuđivanje svojih i tuđih nastavnih postignuća. Za ove svrhe je nužno koristiti i racionalno kombinovati individualizovanu, problemsku, dodatnu, projektnu, timsku, egzemplarnu nastavu i njima slične vrste, odnosno saznajno kompleksnije nastavne sisteme. Imperativ je zapravo stvoriti

optimalani vaspitno-obrazovni milje u kome će daroviti učenik učiti radeći i raditi učeći. To je esencijalni preduslov efikasnog razvoja i kroz nadprosječno ostvareno nastavno postignuće, potvrđivanja darovitosti pojedinca, odnosno neposrednog i objektivnog verifikovanja razvoja i afirmisanja u pedagoškoj praksi njegovog vanserijskog stvaralačkog potencijala.

Literatura:

- Adžić, D. (2011). *Darovitost i rad s darovitim učenicima*. Kako teoriju prenijeti u praksu. *Život i škola*, br. 25 (1/2011), god. 57, 171–184.
- Bodiroža, B., Maksić, S. i Pavlović, J. (2013). Ispoljavanje i podsticanje kreativnosti u osnovnoj školi iz perspektive nastavnika. U: *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. Beograd: Prosveta.
- Coleman, M. R. (2003). *The Identification of Students Who Are Gifted*. ERIC Digest. ERIC Clearing house on Disabilities and Gifted Education. ED48043. 2003/06/00. <<https://www.ericdigests.org/2004-2/gifted.html>>.
- Đorđević, J. (1981). *Savremena nastava*. Beograd: Naučna knjiga.
- Đorđević, J. i Trnavac, N. (2005). *Pedagogija*, Beograd: Naučna knjiga.
- Đorđević, J. (2008). Ličnost i funkcije nastavnika u savremenim društvenim i ekonomskim promenama. *Pedagoška stvarnost*, br. 9-10, Beograd, str. 846.
- Đorđević, J. (2009). Individualizacija i inoviranje nastave i učenja u školi 21. veka. *Pedagoška stvarnost LV*, 7-8, Novi Sad, 673–685.
- Đorđević, B. & Maksić, S. (2005). Podsticanje talenata i kreativnosti mladih – izazov savremenom svetu. U: *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 37(1), 125–147. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. Beograd: Prosveta.
- *Enciklopedijski rječnik pedagogije* (1963). Zagreb: Matica Hrvatska.
- Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2001). *Aktivno učenje*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Laketa, N. (2006). *Osnove didaktike*. Užice: Učiteljski fakultet.
- Matijević, M. (2008). *Usavršavanje, projektno učenje i nastava*. Znamen: Nastavnički sputnik, 188–225. <https://bib.irb.hr/datoteka/409015.Projektno_učenje_Matijevic.pdf>.
- Mijanović, N. (2002). *Obrazovna tehnologija*. Podgorica: Pobjeda.
- Mijanović, N. (2018). Teorijsko određenje, otkrivanje i identifikovanje darovitih učenika. U: *Zbornik 23 sa Međunarodnog naučnog skupa Darovitost i kreativni pristupi učenju*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Nikolić, M. (1992). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Prodanović, T. i Ničković, R (1988). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Renzulli, S. J. (2005). Applying Gifted Education Pedagogy to Total Talent Development for All Students. *Theory into Practice*, Vol. 44, No. 2, Gifted Education (Spring, 2005), pp. 80–89. Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <<http://www.jstor.org/stable/3497026>> Accessed: 24-10-2016.
- Stevanović, M. i Muratbegović, A. (1990). *Didaktičke inovacije u teoriji i praksi*. *Dnevnik*. Novi Sad, str. 145.
- Vilotijević, M. (1999). *Didaktika*. Beograd: Učiteljski fakultet.

Biljana Joksimovic
Master Teacher of Elementary School "Vukašin Radunovic"
Berane

TEACHING ACTIVITIES TO SUPPORT GIFTED STUDENTS

Summary: Modern teaching tends to increasingly facing students and encourage their overall development. In accordance with this, the introduction of inclusion in schools, teaching proclaims that is organized taking into account the experience, knowledge, skills, abilities and interests of students. However, numerous studies show, a practice clearly demonstrates that inclusion is more understood as a support for students with specific difficulties and problems, rather than to support gifted students. This paper is an attempt to highlight the importance of preparing teachers to work with gifted students. The teacher, first of all need to have enough sensitivity to recognize and understand the gifted, and then develops additional activities interesting and stimulating tasks, creative activities to continue in supporting, developed and directed their talents. Accordingly, the innovation of the teaching process, using a variety of teaching approaches and models, methods, forms of work and activity, gifted students would not lose the motivation to work, absent to a lack of interest in studying various topics, encouraged to take their intellectual curiosity and creative potential. Applying problem, design, research, development, integrated and creative teaching, creating a differentiated and individualized task, the right way to provide support to gifted students. In this way, gifted students have the opportunity to express their specific abilities, intelligence, creativity, imagination, critical thinking, judgment and logical reasoning. All this requires the adoption of special programs for working with gifted students, which would be enriched, different weight and complexity, advanced, or in a sense, flexible, in order to comply with diverse interests of students.

In this regard, additional training and continuing training of teachers is essential, and their inexhaustible enthusiasm is crucial in the process of discovering, nurturing and stimulation of talented students.

Key words: teacher, types of classes, teaching activities, gifted pupils.

